

.....
МЕДІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА
В МОДЕРНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

УДК 811.161.2: 81'27

Шевченко Л.І.

**ПРЕЦЕДЕНТНІ НОМЕНИ КУЛЬТУРИ
В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА**

***Анотація.** У статті розглянуто один із аспектів лінгвістичного аналізу прецедентних номенів культури в медійному тексті. Проаналізовано тезу про їх множинні фахові інтерпретації, що зумовлено функціональною природою номенів культури в медіа. Запропоновано текстову інтерпретацію прецедентного для масової культурної свідомості українців номена Тараса Шевченка, який поліваріантно репрезентований у тексті Юрія Макарова.*

***Ключові слова:** прецедентні номени культури, авторська інтерпретація, масова культурна свідомість, медійний текст, наскрізна антитеза.*

***Інформація про автора:** Шевченко Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор; завідувач кафедри стилістики та мовної комунікації; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.*

***Електронна адреса:** style_m_k@ukr.net.*

Shevchenko L.I.

**PRECEDENT NOMENS
OF CULTURE IN UKRAINIAN MEDIA**

***Abstract.** The article is devoted to the investigation of one of the aspects of the precedent cultural nomens' in the media text linguistic analysis. The author analyzes the thesis of the plurality of special interpretations of precedent phenomena conditioned by their nature. Also the attention is paid to the textual interpretation of the represented in the text of Yuri Makarov Taras Shevchenko name which is precedent for the mass cultural consciousness of Ukrainians.*

Key words: precedent cultural nomens, author's interpretation, mass cultural consciousness, media text, structural antithesis.

Information about the author: Shevchenko Larysa Ivanivna – doctor of philology, professor; head of the department of stylistics and language communication; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university.

E-mail: style_m_k@ukr.net.

Шевченко Л.И.

ПРЕЦЕДЕНТНЫЕ НОМЕНЫ КУЛЬТУРЫ В УКРАИНСКИХ МЕДИА

Аннотация. В статье рассмотрен один из аспектов лингвистического анализа прецедентных номенов культуры в медийном тексте. Проанализирован тезис о множественности лингвистических интерпретаций прецедентных номенов культуры, что обусловлено их функциональной природой в медиа. Предложена текстовая интерпретация прецедентного для массового культурного сознания украинцев имени Тараса Шевченко, поливариантно репрезентированного в медийном тексте Юрия Макарова.

Ключевые слова: прецедентные номены культуры, авторская интерпретация, массовое культурное сознание, медийный текст, структурирующая текст антитеза.

Информация об авторе: Шевченко Лариса Ивановна – доктор филологических наук, профессор; заведующая кафедрой стилистики и языковой коммуникации; Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Электронный адрес: style_m_k@ukr.net.

Прецедентність як характеристика медійної комунікації вже сьогодні стала для мовознавців питанням, що потребує не постановки, а швидше розгортання доказовості, аргументів, глибинного фахового прочитання генези й сутності природи та різних типів названого явища. Вочевидь, семантичний обсяг поняття "прецедент" (і відповідного похідного – "прецедентний") лінгвісти виводять за межі традиційних окреслень як "вчинку, випадку, що стався в минулому і є

.....

прикладом або виправданням для наступних подібних учинків, випадків". Покликання-ілюстрації, що супроводжують у словникових статтях визначення прецедентності, орієнтують передусім на прецеденти історичні та юридичні [3], де судовий прецедент дістає пояснень: "рішення суду щодо певної справи, яке надалі є взірцем при розв'язанні аналогічних справ" [3, с. 444].

Лінгвісти категорію прецедентності, як правило, співвідносять із прецедентною комунікативною ситуацією, що понятійно скорельоване з семантикою юридичної категорії. Відтак, понятійний обсяг прецедентності визначається системою реалізації певних виняткових (взірцевих) явищ та їх номінацій, що мають регулятивний характер і сприймаються реципієнтами як апробовані в комунікації моделі, зразки, символи. Складність об'єкта аналізу, як і множинність лінгвістичних теорій щодо його пояснення, часом породжують понятійні перехрещення, відбиті в пізнанні "концептів", "мовних символів", "ментальних мовних форм" та ін. Проте, на нашу думку, саме категорія прецедентності найбільш чітко й послідовно дозволяє схарактеризувати сучасний медіатекст – комунікативну сутність, сформовану в гнучкій реалізації функцій інформації та впливу. Прецедентність у цьому випадку є маркером, ідентифікатором медійної комунікації, системою суспільно апробованих і прийнятих із певними закріпленими смислами мовних одиниць, за якими можна визначити час культури, структуру соціальної культури, її типи, динаміку змін та інші важливі характеристики.

Прецедентність із очевидних причин рівневої структури мови може мати різні форми й різну фахову аргументацію. Але коли йдеться про номени культури в медіа, доказовість спрямована передусім на стильову, жанрову та ін. ідентифікацію медіатексту, часу та рівня масової культури.

Вочевидь, певний час культури є складною ієрархією успадкованих (тобто набутих і закріплених у масовій свідомості) символізованих смислів, форм культури та відповідних мовних форм. А отже, медійна комунікація сучасної

України як суспільна рефлексія на світ може бути (в окресленій постановці питання) представлена сіткою прецедентних номенів культури, які дозволяють зробити своєрідний лінгвістичний скринінг масової культурної свідомості суспільства, ідентифікувати його за характеристиками своєрідності й водночас співвіднесеності з масовою свідомістю інших сучасних суспільств.

Медійними маркерами культури сучасної України постають системно виявлені прецедентні номени різних форм масової культури:

політичної (в метонімічній номінації статусних для суспільства символів – *ЄС, ООН, Білий дім, Банкова, Кремль, Анкара, Брюссель, Варшава, Мінськ, Лондон* та ін.);

фінансово-економічної (в номінації інститутів і регулятивних механізмів фінансово-економічної діяльності – *НБУ, МВФ, СФР, Дойче Банк, ОПЕК, ВТО, ФДМ, Федеральна Резервна система* та ін.);

військово-політичної (в номінаціях військово-політичних об'єднань, військових дій, виробництва – *НАТО, ВПК України, АТО, СБУ* та ін.);

спортивної (в номінаціях знакових спортивних подій, особистостей – *Чемпіонат світу з футболу / хокею / волейболу / гімнастики та ін., Євро-2012 та ін., Дакар та ін.; Віталій та Володимир Клички, Лілія Подкопаєва, Ірина Дерюгіна, Валерій Лобановський* та ін.);

наукової (в номінаціях наукових інституцій, відкриттів, персоналій – *НАН України, Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України, Інститут кардіології ім. М.М. Амосова НАМН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет "Київська політехніка" та ін.; ЦЕРН – Європейська організація ядерних досліджень, ВАК – Великий адронний колайдер; Б.Є. Патон, М.М. Амосов, О.М. Богомолець, М.І. Пирогов* та ін.);

історичної (в номінаціях подій, персоналій – *Битва під Жовтими водами, Битва під Крутами, Друга / Перша світова війна, Битва під Корсунем* та ін.; *Богдан Хмельницький, Петро*

.....
 Дорошенко, Петро Могила, Лисавета Гулевичівна, Іван Іскра, Маруся Чурай та ін.);

культурної – (в номінаціях явищ, форм культури, типів культури, персоналій – *Софія Київська, Михайлівський золотоверхий монастир, Андріївський узвіз, Мистецький арсенал, Мистецька пектораль* та ін.; *Леся Українка, Америкосій Бучма, Олександр Довженко, Анатоль Петрицький, Богдан Ступка* та ін.) – й інші форми прецедентних номенів культури в масовій мовній свідомості.

Модель класифікації форм культури можна розширювати й доповнювати новими стратифікаційними рівнями, а в межах кожної класифікаційної позиції наводити численні й вагомні для зрізу культури позиції – їх повнота, впізнаваність і частотність свідчатимуть про актуалізоване у свідомості соціуму цілісне поле культури.

Можлива деталізація запропонованого підходу до аналізу прецедентних номенів культури в українських медіа лише додатково, на нашу думку, аргументуватиме запропоновану тезу про вербалізований профіль часу, створюваний у медіатексті. Досліднику-медіалінгвісту дістається в цьому випадку найцікавіше – дешифрувати смисли, формалізовані у прецедентних номенах культури.

Важливо, на нашу думку, звернути увагу на інтегральні характеристики поля культури, маркерами якого є прецедентні номені: поле культури в цьому випадку визначається сукупністю екстралінгвістичних факторів – соціальних, політичних, ідеологічних, освітніх, загального рівня культури соціуму, що спирається на традицію й одночасно виявляє тенденцію до абсорбції/засвоєння нового, актуалізованого в суспільній комунікативній практиці знання.

В разі аналізу однієї з мовних форм масової культурної свідомості, репрезентованої номенами культури, можна говорити лише про певний профіль суспільства, а не мовний портрет соціуму в цілому. Домінантні ідеологи, суспільні події, активізація й затухання символізованих у прецедентних номенах важливих для суспільства явищ / постатей не є

комунікативною константою – їх реальне життя в масовій комунікації прямо залежить, як уже було сказано, від часу культури.

Архітектонічно прецедентні номени культури в медіа можуть виконувати різні функції – системної організації тексту (якщо вербалізований прецедентний знак є конструктивною опорою тексту), апелятиву до культурного досвіду реципієнта (асоціативний ряд актуалізованих в масовій культурі номенів християнства, античної культури, запозичених і створених національною культурною свідомістю назв-символів), функції специфічних комунікативних завдань масової інформації (прецедентний номен культури в функції заголовка, рубрики, сайту та ін.; вербалізоване прецедентне ім'я як покликання на авторитет в аргументації) та ін.

Медіалінгвістика в аналізі ресурсу та реального життя слова в масовій мовній свідомості з очевидних причин фахової компетенції й інструментальних можливостей філологічної науки досліджує різні названі аспекти. Як і прогнозовані чи спонтанні (але функціонально вмотивовані) інші ситуації, в яких можна спостерігати за функціями прецедентних номенів культури в медіа. Тим більше, що в медіакомунікації немає простих, лінійних рішень щодо складних завдань інформативного впливу на масового реципієнта. До того ж, мовознавча інтерпретація функцій мовних одиниць у тексті / текстах завжди включає і складник модусу, контексту, пояснень, пов'язаних із його екстралінгвістичною мотивацією.

Візьмемо для доведення можливості запропонованого підходу до аналізу прецедентні оніми, які символізують національно-культурну ідентичність і водночас достатньо чітко репрезентують час сучасної культури, його співмірність із цивілізаційною еволюцією деяких прецедентних онімів, що функціонують в українських мас-медіа. Йдеться, зокрема, про онім Тарас Шевченко – знакового, прецедентного для української культурної свідомості поета, основоположника нової української літературної мови, в асоціативній тотожності з народним співцем – Кобзаря, автора текстів, чи не найбільше

знаних суспільністю і прокоментованих філологами, політиками та митцями.

У різні періоди української культурної історії прецедент Тараса Шевченка пов'язувався з самоідентифікацією національної суспільності й відповідно реалізував різну символічну семантику – від уособлення народної традиції, фольклорно-етнографічної символіки, борця за волю і навіть революціонера – до інтелектуальних і творчих інтенцій культурної свідомості українців, втілених у знаковості творчої особистості художника-академіка, одного з перших поетів, що належить українству, як і в цілому європейській цивілізації.

Мовознавці, зосереджуючись на традиційній моделі аналізу Шевченкового тексту, найчастіше зупинялися й зупиняються на дослідженні окремих мовних одиниць, їх сукупностей і функцій у поетичній спадщині Творця (лінгвістична література, присвячена мові творів Тараса Шевченка численна й достатньо повно представлена в довідкових і бібліографічних виданнях). У працях із літературознавства спостерігаємо аналіз, пов'язаний зі зміною не тільки естетичних концепцій, але й із виразною зміною світоглядних і політичних концепцій, що накладають на дослідження Шевченкового тексту кальку домінантних в певному часі та соціумі ідей. Щоправда, не завжди. Дискусійними в українській філологічній науці стали, зокрема, праці Григорія Грабовича й Оксани Забужко про творчість поета, але в цілому інтерпретації названих авторів залишилися в колі полеміки передусім фахівців.

Інша ситуація з новими, не завжди традиційними поглядами на творчість поета, його особливе, сучасне, авторитетне і прецедентне місце в інтелектуальному житті українців, що його формують модерні медіа. До уваги береться медійний текст, тип видання, відомий і поважний автор, який аналізує різні погляди для утвердження нестандартних ідей, співмірних із часом, його викликами і можливими новими прочитаннями Шевченкового тексту. А отже, Юрій Макаров,

стаття "Шевченко без башти" у "Дзеркалі тижня" № 9 (305) від 11-17 березня 2017 року.

Не залишаючи масовому читачеві часу й можливостей для роздумів щодо власного досвіду знання Шевченкового місця в культурній історії українців, Ю. Макаров пропонує динамічну композицію медійного тексту – підзаголовок (у типовій для медіа формі виділення суті подальшого викладу) і визначає предмет розмови: *"Домодерні стереотипи в сприйнятті національного героя і символу гальмують українців"*. Композиційно точними та ємними за змістом є подвійні ключі-епіграфи до тексту, що акцентують увагу, з одного боку, на досить розпачливій фразі Кобзаря:

*"Либонь уже десяте літо,
Як людям дав я "Кобзаря",
А їм неначе рот зашило,
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Неначе й не було мене"*.

З іншого боку, відбувається проекція Шевченкових слів на сьогоднішній день (у не менш полемічній рецепції сприйняття Першого поета масовим читачем у тексті Івана Драча):

*"Скиньте з Шевченка шапку.
Та отого дурного кожуха.
Відкрийте в нім академіка,
Ще одчайдуха-зуха,
Ще каторжника роботи,
Ще нагадайте усім:
Йому було перед смертю
всього лише сорок сім"*.

Композиція медійного тексту задана, виструнчена, увесь подальший виклад складного аналітичного за суттю матеріалу побудований на логіці доведень і зіставлень зі світовим досвідом культурних традицій, парадоксів національної історії та очевидностей масового поверхового розуміння прецедентності *"символічної постаті Тараса Григоровича"*.

Архітектонічно це виявляється в численних ретроспекціях до вже сказаного, цитованого, доведеного, знаного, відбитого в

нашій свідомості як її штампи: *"От побачимо: знову на Шевченкові дні буде калина, лелеки, тужні пісні й Пророк із сумними очима в смушковій шапці. Знову"*.

Апелятив до масової (в термінології Ю. Макарова – колективної) свідомості є свідомим намаганням "відкрити" і "потрясти" "геть незнану територію" митця, *"оскільки саме Кобзар залишається й залишатиметься маркером української ідентичності. Як Шекспір для всіх англійців – навіть тих, якв жодного разу не брали до рук його книг і не бачили жодної вистави"*. Чому, на думку Ю. Макарова, наведена тезу важливо довести до української громадськості? Тому що *"Яким ми сприймаємо його, таким сприймаємо себе і своє майбутнє"*.

Архітектоніка тексту побудована на цьому рефрені, співмірному з наведеними епіграфами: колега-режисер (*"дівчина молода, але досвідчена й зі смаком"*) в ролик-заставку до 9 березня вводить вже знайомі авторові (і масовому читачеві) вишиванку й уже очікуванні всіма лелеки, пшеницю й хати з Пирогова, не вистачає тільки іншої відомої нам (і потенційним читачам) традиційної атрибутики етнічної ідентичності, а отже сприйняття великого митця як символу *"квазі-релігійного шанування"*. "Багатовимірність" Тараса Шевченка обмежується в цьому випадку, як твердить автор медійної статті, окремим фактами *"життя в рабстві, причому буквальному, ще 10 років безправної та беззмістовної служби солдатом колоніальної армії, статків не заробив, сімі не завів, не мав навіть власного кута"*.

Розгортаючи цю частину наскрізної текстової антитези, на якій побудований запропонований для аналізу медійний текст, Ю. Макаров ставить питання про прецедентність імені Шевченка в сучасному "українському проекті", де в масовій мовній свідомості майже не присутній *"образ спершу начитаного, світського, чарівного молодого чоловіка, завідника салонів, улюбленця аристократів, інтелектуалів і жінок ..., шанованого художника та літератора, законодавця моди (й не лише інтелектуально!), хедлайнера, який збирав повні зали"*.

Аргументація Ю. Макарова, побудована на наведеній антитезі, дістає нових вимірів, щоразу поглиблюючи наведену в підзаголовку статті думку про необхідність перегляду відповідно до модерного часу стереотипів у сприйнятті прецедентного імені національного героя як вимоги сучасності і вкрай необхідного виховання українця модерним, інтелектуальним, з новаторським світоглядом. Яким був і є в нашій мовній свідомості Тарас Шевченко. Якими є інші, наведені у статті прецедентні для України і світу наші імена, такі як Казимир Малевич, Павло Тичина чи Валентин Сильвестров. Ми додали б до цього переліку і згаданого як автора епіграфа Івана Драча, адже саме він, хто бачить у Тарасові Шевченку європейську культурну прецедентність, як і Павло Тичина та Ліна Костенко, пропоновані на номінантів Нобелівської премії. І все це є в українській культурній свідомості, у прецедент них мовних номенах, що мають стати фактом масової мовної свідомості.

Медійна модель інформації – жорстка і водночас лабільна система, де архітектоніка, композиція і власний мовний досвід щоразу змінюються, залежно від комунікативної мети. Запропонувавши сучасним українцям нову модель культурної свідомості, нові цінності, Ю. Макаров полемізує, але й застосовує типові для стилістики аргументаційні прийоми: покликання на авторитет прецедентних для світу імен романтиків Генріха Гейне, Джорджа Байрона, Віктора Гюго, Адама Міцкевича, Вальтера Скотта, братів Грімм, у співмірності з якими маємо розглядати творчість Тараса Шевченка, цитування, прийоми інтертекстуальності та ін., реалізувавши їх в наскрізній антитезі авторського тексту.

Автор статті про прецедентного для української культурної історії творця апелює до концепцій та ідей україноцентричності, з їх генезою та наслідками для сучасного конкурентного світу. Ю. Макаров знову і знову розгортає аргументи, повтори й асоціативи необхідні молодому (а швидше й не тільки молодому) українцеві про нашу модерну людину, яка інтерпретує Тараса Шевченка не як *"набурмосеного старця*

Мойсея", а "рокера, героя коміксів кола батька Махна з шаблею в руці, хіпстера зі смартфоном, який робить селфі і салогани "Шевченко проRock", "Шева живий!". Прояви саме такої мовно-культурної свідомості ми зустрічаємо на вулицях і в артефактах часів Майдану – поет на барикаді, поет із шиною на плечі та ін. І в цих рефлексіях українського соціуму можна спостерігати динаміку часу, що змінює мовні та культурні стереотипи.

Відтак, у повній відповідності з заданою комунікативною метою Ю. Макаров обґрунтовує нову семантику, нову інтенцію прецедентного номена культури: *"...Шевченків образ перетворюється на інструмент забезпечення розвитку – за умови адекватного і вправного користування.. просто так влаштована культура: вона бере успадковані наявні смисли й намагається інтерпретувати їх згідно з поточними завданнями".*

Стилістичний аналіз наведеної статті з погляду дослідження мовних репрезентацій граматичних форм чи художніх засобів може бути іншим, ніж запропонована нами організація архітекtonіки тексту в моделі наскрізної антитези. Важливо, що архітекtonіка медійного тексту корелює з композицією, а прецедентний номен культури конструює текст і переконливо виявляє одну з форм медійної доказовості у вербальних засобах, які є найбільш репрезентативними для масової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Witosz B. Kategoria czasu b badaniach stylistycznych – uwagi teoretyczno-metodologiczne i postulaty badawcze / Bozena Witosz // Stylistyka. Styli i czas. Style and Time. – XVI. – Opole, 2007. – P. 7-21.
2. Дементьев В.В. Время и язык : системы оценки / В.В. Дементьев // Stylistyka. Styli i czas. Style and Time. – XVI. – Opole, 2007. – С. 21-55.
3. Словник української мови / Кер. В.В. Німчук та ін. / Відп. ред. В.В. Жайворонок. – К. – ВЦ "Просвіта", 2016. – С. 865.

REFERENCES

1. Witosz B. *Category of time stylistic research – theoretical and methodological comments and research proposals* [Kategoria czasu b badaniach stylistycznych – uwagi teoretyczno-metodologiczne i postulaty badawcze] / Bozena Witosz // Stylistyka. Styli i czas. Style and Time. – XVI. – Opole, 2007. – P. 7-21.
2. Dementjev V.V. *Time and Language : evaluation system* [Vremia i yazyk : sistemy ocenki] / V.V. Dementjev // Stylistyka. Styli i czas. Style and Time. – XVI. – Opole, 2007. – S. 21-55.
3. *Dictionary of the Ukrainian language* [Slovnyk ukrajinskoji movy] / Ker. V.V. Nimchuk / Vidp. red. V.V. Zhajvoronok. – K., 2016. – S. 865.

Дата надходження до редакції – 3.04.2017 р.
Дата затвердження редакцією – 26.04.2017 р.

УДК 811.161.2:81'42

Левко О.В.

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ БІБЛІЙНОГО КОНЦЕПТУ СМИРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Анотація. У статті досліджено оцінний компонент концепту СМирення в українському політичному медіадискурсі, здійснено компаративний аналіз семантики "лексем смирення" в медійних текстах релігійної та суспільно-політичної тематики, визначено амбівалентність оцінних значень смирення у сучасному медіадискурсі. Встановлено, що "лексеми смирення" можуть набувати негативної семантики в українських політичних медіатекстах, актуалізуючи значення "покора", "поступливість", "інертність", "слабкість".

Ключові слова: політичний медіадискурс, аксіологія, концепт, смирення, цінності, категорія оцінки.

Інформація про автора: Левко Олександр Вадимович – кандидат філологічних наук; доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики; Інститут